

SAŽETAK

Vladimir Vratović, Filozofski fakultet, Zagreb

UDK 801.316.3:808.62, stručni članak

primljen 7. prosinca 1993., prihvaćen za tisak 5. siječnja 1994.

Latino–Croatica

The author discusses the behaviour of Latin words and phrases when incorporated in Croatian sentences. He warns in particular against their wrong declension and concord and suggests linguistically correct solutions.

PROGRAMSKA STAJALIŠTA HDZ-a O HRVATSKOME JEZIKU*

Dalibor Brozović

U novome programu naše stranke navodi se među ciljevima rodoljubnog odgoja i briga za poštivanje normi hrvatskoga jezika. Briga za jezičnu kulturu, za njegovanje materinskoga jezika, nije česta u programima vladajućih stranaka slobodnih naroda. Takvi su zahtjevi mnogo običniji u programima stranaka koje zastupaju interese naroda što se nalaze u podređenu ili barem neravnopravnu položaju. No kada je riječ o hrvatskome jeziku, posve je opravdano, i to mnogostruko, što je on našao svoje mjesto u programu Hrvatske demokratske zajednice.

Dva su niza ozbiljnih razloga za uvrštavanje jezičnoga pitanja u naš program. Jezična kultura, poštivanje hrvatske jezične tradicije, razvijanje njegovana jezičnog osjećaja, upoznavanje i izgrađivanje istinskoga, stvarnog lika hrvatskoga jezika, oštrenje njegovih norma - sve su to bitna, životna, ključna pitanja hrvatske nacionalne kulture u cjelini i naše duhovnosti uopće, a s druge strane, znanstveno objašnjavanje prave prirode hrvatskoga jezika, njegova stvarnog položaja među svim ostalim jezicima, kao i znanstveno pobijanje svih nataloženih zabluda i obmana o tim temama, nezaobilazni su uvjeti za uspjeh naših nastojanja da razbijemo mnoge druge krive pojmove i shvaćanja o hrvatskome mjestu među narodima Europe i svijeta.¹

Što se tiče samih naših zadaća u njegovanju i izgrađivanju materinskoga jezika, tu je u prvom redu zahtjev za opće podizanje jezične kulture i svih oblika više pismenosti.

* Napomena: Koliko znamo, nijedna stranka nema u svome programu jezičnu problematiku. Jedino po izjavi jednoga člana Hrvatske nacional-demokratske lige (neokonzervativna radikalna stranka hrvatske desnice) ta stranka ima u svome programu da će uvesti morfonološki (korijenski) pravopis ako pobijedi. I sada evo HDZ ima u programu da će se posebno brinuti za jezičnu kulturu. Programska stajališta iznio je prof. D. Brozović na II općem saboru HDZ-a, 15. listopada 1993., a mi ih objavljujemo zbog njihove zanimljivosti. Autor je naknadno dodao samo bilješke. (Ur.)

¹ Specifičnosti u jezičnome odnosu Hrvata i Srba predstavljaju naime jednu od glavnih podloga za podcjenjivanje i(li) nijekanje hrvatskoga nacionalnog identiteta.

U tome smo znatno zaostali iza europskih prosjeka.² Potrebni su osjetni znanstveni, stručni i pedagoški, ali i općedruštveni naponi kako bi se postigao uspjeh na tome polju. No tu je sve samo po sebi razumljivo. Poteškoće nastaju kada se valja odrediti prema vlastitoj tradiciji i prema plodovima punih sedam desetljeća javnih nasilja i tihih nametanja. Temeljno načelo mora biti jasno: ne mogu se prihvatiti nikakvi svršeni činovi, jer nikakvo se dobro ne može graditi na priznanju plodova zla. Tu ne smije biti sumnje ni kolebanja. Radi se jednostavno o pravdi. Treba na kulturni i znanstveni način obnoviti tradiciju, uspostaviti jezično stanje koje je prethodilo jugonasilju i velikosrpskim pritiscima (naravno, uz poštivanje općega civilizacijskog napretka u proteklih sedam desetljeća),³ a onda tek graditi dalje. Ali u životu se pojavljuju razna pitanja kako to provesti.

Ima tu naime i kojekakvih otpora. Prvi su, razumije se, jugonostalgičari. No oni nisu toliko važni, sve su njihove bitke unaprijed izgubljene. Mnogo su ozbiljniji neki drugi otpori na koje se ne obraća dovoljna pozornost. Tužno je i nelagodno čuti mlada čovjeka kada kaže: "Što će meni nekakav 'pričuvni časnik' kad sam uvijek čuo samo za 'rezervnog oficira'? To je nasilje koje mi se nameće!". Taj mladi čovjek pokazuje, prvo, da ne poznaje hrvatsku književnost, inače bi čuo za pričuvnog časnika i ne bi mu bio neobičan. Drugo, ravnodušan je prema nasilju kojemu su bili izloženi njegovi djedovi, jer im je bilo zabranjeno da spominju pričuvne časnike, a izložen je bio također i njegov otac, koji se još pričuvnih časnika bar pasivno sjećao. I treće, nitko danas ne namjerava zabraniti europeizam 'rezervni oficir' - treba ga samo staviti, da tako kažem, u stilsku rezervu.⁴ Očito je dakle da tu ima veoma ozbiljna posla za mladež HDZ.⁵

Drugi otpori dolaze od inercije u upravnim i stručnim službama i raznim profesijama na svim razinama. Gdje kad je ta inercija udružena s jugonostalgijskim sabotazama, ali najčešće se ipak radi jednostavno o komoditetu, rjeđe i o inatu. Argumenti su prozirni: tobožnja preciznost i međunarodna usklađenost nametnutih termina i frazeologije. To bi značilo da su hrvatska uprava, školstvo, razne struke, vojništvo, znanost, obrti i slično bili do godine 1918. primitivni i da nas je tek Beograd uljudio. Tu je potreban strpljiv i uporan politički rad - većinom se ipak radi o tome da i ljudi, koji su inače dobri rodoljubi, izbjegavaju napor potreban za savladanje navike ako im nije objašnjena važnost problema o kojem se radi.

² Tu je najprije pitanje hrvatskoga pravopisa. Između mnogih problema izdvojio bih samo jedan. Nećemo se osloboditi pravopisne (točnije zapravo grafijske) anarhije sve dok pravila budu zahtijevala da u primjerima kao *pijemo mlijeko* pišemo jednako prvu trosložnu i drugu dvosložnu riječ, to jest dvosložni slijed *ije* u *pi-je-mo* i jednosložni dvoglasnik "*ije*" u *mlijeko* (ili kako drugačije, samo ne *ije*) postupno bi uvelo red, sigurnost i stabilnost.

³ Zapadna Europa i veći dio ostalog svijeta ostvarili su u posljednjih pol stoljeća golem napredak u svakom pogledu. U najmanju ruku nije ozbiljno tražiti ulaznicu u današnju Europu želeći se vratiti u onu od prije pet desetljeća.

⁴ Jedan je od uvjeta za razvijen, izgrađen, svestrano funkcionalan i kultiviran jezik postojanje takvih raznovrsnih stilskih rezervi i na višoj i na nižoj razini od stilske razine prosječnoga, običnog, neutralnog govora.

⁵ I kada se radi o jeziku, mladeži Hrvatske demokratske zajednice mogu biti uzorom načela kojih se u svojim govorima i tekstovima pridržava predsjednik HDZ dr. Franjo Tuđman.

Posve drugačije poteškoće prave ljudi koji u bivšem režimu nisu ni prstom makli u zaštitu hrvatskoga jezika, a danas iz karijerističkih razloga promiču ekstremna shvaćanja o jeziku, unose nered, agresivni diletantizam, nestručnost i nasilje i žele se nametnuti kao besprizivni sudci. Tako se mogu stvoriti ozbiljni politički problemi, a u pojedinim se slučajevima možda radi i o svjesnoj težnji da se kompromitira hrvatska politika.

I na koncu, hrvatski jezik u svijetu. Briga o nastavi materinskoga jezika u inozemstvu prvorazredna je zadaća, ali nisu manje važna ni sva moguća natojanja za svestranu afirmaciju hrvatskoga jezika u svijetu. Pri tome se ne smiju naivno prihvaćati lingvističke polemike o mjestu i prirodi hrvatskoga jezika. To nam Srbi neprestano nameću, a sigurno je da ništa što otamo dolazi, neće biti za nas dobro. Nas zanimaju praktična pitanja, funkcioniranje jezika, njegov pravni status, njegova ravnopravnost, kvaliteta, književna funkcija i slično, a teorijska pitanja valja ostaviti specijalno kvalificiranima. Hrvatska ih ima, naravno. Drugim riječima, ne dajmo se navući na raspravljanje o tome je li sol natrijev klorid. To je za diskusiju u laboratoriju, a za život je važna samo upotreba soli u kuhinji i u industriji.⁶

PITANJA I ODGOVORI

PRETRES, PREMETAČINA, PRETRAGA

Pitaju čitatelji koja je od triju riječi nanizanih u naslovu bolja ako se opisuje ono što policija čini u stanu ili gdje drugdje kad nešto traži. Za to se do sada upotrebljavala riječ *pretres*, koja nije u tom značenju dobra.

Riječ *pretres* dolazi od glagolâ *pretresti*, *pretresati*, koji imaju više značenja.¹ Stoga je nužno da se uz riječ *pretres* uvrsti još koja riječ da bi pokazala na koje se od značenja riječi *pretres* misli.

Ovdje nas zanimaju samo dva značenja riječi *pretres* umjesto kojih se u nas upotrebljavaju druge riječi. Kad *pretres*

⁶ Drugim riječima, ne valja gubiti živce i dati se isprovocirati da tvrdimo kako kuhinjska sol nije natrijev klorid, to jest, kako srpski i hrvatski jezik nemaju nikakve posebne veze. Srpski nas propagandisti navlače upravo na to e da bi onda mogli reći: eto vidite kakvi su ti Hrvati. Pravi je odgovor: sol jest natrijev klorid, jezični odnos Hrvata i Srba jest drugačiji od prosječnoga međujezičnog odnosa, pa što onda!? Nama je naš jezik, kakav on bio da bio, isto što i svakomu drugom narodu njegov jezik. I kao svaki drugi narod, odlučujemo o njemu samo sami. A to jest istina, i to nepobitna.

¹ *Dictionarium quinque nobilissime Europae linguarum* Fausta Vrančića (Venecija, 1595.) nema ni riječi *pretres* ni riječi *premetačina*. Isto tako ni *Dictionar* Jurja Habdelića (Graz, 1670.). U Šulekovu *Hrvatsko-njemačko-talijanskom rječniku manstvenog nazivlja* (Zagreb, 1874.-1875.)